

ХУЛОСАИ

комиссияи ташхиси Шурои диссертатсионии 6D.KOA-004 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон оид ба диссертатсияи Ҷамолиддинов Сухроб Рустамҷонович дар мавзуи «Асосҳои рақобат дар бозори соҳавии иқтисодӣ милли (дар мисоли бозори молҳои истеъмолии Ҷумҳурии Тоҷикистон)», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.1. – Назарияи иқтисодӣ пешниҳод шудааст.

Мавзуи диссертатсионии Ҷамолиддинов Сухроб Рустамҷонович «Асосҳои рақобат дар бозори соҳавии иқтисодӣ милли (дар мисоли бозори молҳои истеъмолии Ҷумҳурии Тоҷикистон)» таҳқиқоти шахсии унвонҷӯ ба шумор меравад. Ақидаҳои илмӣ, коркарди назариявӣ методологӣ, хулосаҳо ва пешниҳодҳо, ки нақши худро дар илми иқтисод мегузоранд, ба муаллифи диссертатсия дахл дорад. Ҳамаи корҳои иҷрогардида аз ҷониби муаллиф мустақилона амалӣ гардида, дар онҳо мазмунӣ асосӣ ва натиҷаҳои тадқиқот инъикос гардидааст.

Мубрами мавзу таҳқиқот. Дар шароити ҷаҳонишавии иқтисод ва гузариш ба модели истеҳсолоти пасоиндустриалӣ, рушди устувори иқтисоди милли бе мавҷудияти муҳити солими рақобатӣ ва бозори пурқуввати истеъмоли ғайриимкон аст. Марҳилаи муосири рушди иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистонро метавон ҳамчун марҳилаи ташаккули бозори истеъмоли арзёбӣ намуд, ки дар шароити шиддатёбии рақобат фаъолияти худро амалӣ месозад. Рушди минбаъдаи механизмҳои бозорӣ бо афзоиши шиддатнокии ҳамкорӣҳои рақобатии байни субъектҳои иқтисодӣ ҳамроҳанг гардида, дар натиҷа ба шиддат ёфтани талабот нисбат ба нишондиҳандаҳои сифатӣ молу хизматрасониҳо оварда мерасонад ва ба таҳаввулоти сохтори иҷтимоӣ-иқтисодии ҷомеа мусоидат менамояд.

Дар чунин шароит, масъалаи таҳкими рақобат ва баланд бардоштани рақобатпазирии субъектҳои хоҷагидорӣ дар бозори молҳои истеъмоли ба яке аз самтҳои муҳимми сиёсати иқтисодии давлат табдил ёфтааст. Рақобат на танҳо омили асосии баланд бардоштани самаранокии истеҳсолот ва коҳиши арзиши молҳо мебошад, балки воситаи муҳимми ҳавасмандгардонии рушди инноватсионӣ, истифодаи оқилонаи захираҳо ва беҳтаршавии сатҳи зиндагии аҳоли ба ҳисоб меравад.

Бо вучуди ин, таҳлили вазъи кунунии бозори молҳои истеъмолии

Тоҷикистон нишон медиҳад, ки механизмҳои рақобат ҳанӯз пурра ташаккул наёфтаанд. Монеаҳои воридшавӣ ба бозор, мавҷудияти унсурҳои монополистӣ, норасоии инфрасохтори муосири бозорӣ ва сатҳи пасти инноватсия ба рушди самараноки рақобат монеа эҷод менамоянд.

Аз ин рӯ, гузаронидани таҳқиқоти назариявӣ ва амалии асосҳои илмии рақобат дар бозори соҳавии иқтисодиёти миллӣ, бо назардошти хусусиятҳои бозори молҳои истеъмолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дорои аҳаммияти баланди илмӣ ва амалӣ мебошад. Натиҷаҳои чунин таҳқиқот метавонанд барои тақмили сиёсати давлатӣ дар соҳаи танзими рақобат, рушди бахшҳои истеҳсолӣ ва тақвияти иқтисоди иқтисоди миллӣ хидмат намоянд. Бинобар ин, таҳқиқи назария ва амалияи инкишофи рақобат, таҳияи муносибатҳои методӣ ба арзёбии вазъи бозори молҳои истеъмолӣ дар низоми иқтисоди бозорӣ мубрамияти мавзӯ ва аҳаммияти кори диссертатсиониро муайян мекунад.

Мақсади таҳқиқот асосноккунии равишҳои концептуалӣ оид ба ташаккулёбӣ ва мукамалгардонии асосҳои рақобат дар бозори соҳавии иқтисодиёти миллӣ мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Дар диссертатсия барои ноил гардидан ба мақсади таҳқиқот вазифаҳои зерин гузошта шуда, ҳар гардидаанд:

- омӯзиши пояҳои илмӣ - назариявии муносибатҳои рақобатӣ, равшан намудани ҷанбаҳои калидии мазмун ва сохтори бозори рақобатии соҳавӣ, муайян кардани асосҳои илмӣ танзими давлатии рақобат дар бозори молҳои истеъмолӣ;
- таҳлили тамоюлҳои муосир ва арзёбии ҳолати умумии рушди бозори молҳои истеъмолӣ дар заминаи густариши муносибатҳои рақобат;
- муайян намудани муаммоҳо ва омилҳои асосии ба ташаккул ва рушди рақобат дар шароити муосир таъсиррасонанда;
- пажӯҳиши бартариатҳои рақобатӣ ва муайянсозии самтҳои афзалиятноки тақвияти рақобатпазирии субъектҳои бозор.

Объекти таҳқиқоти диссертатсионӣ раванди ташаккули рақобат ва рақобатпазирии бозори молҳои истеъмолӣ чун қисми соҳаи иқтисоди миллӣ мебошад.

Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ маҷмуи муносибатҳои рақобатиро, ки дар раванди рушди бозори молҳои истеъмолии иқтисодиёти миллии Тоҷикистон ба вучуд меоянд, дар бар мегирад.

Фарзияи таҳқиқоти диссертатсионӣ аз он иборат аст, ки байни

раванди ташаккули бозорҳои соҳавӣ ва муҳити рақобат алоқаи зич мавҷуд буда, ошкор сохтану ба ҳисоб гирифтани он ба баланд бардоштани самаранокӣ ва рақобатпазирии субъектҳои имкон медиҳад, ки таҳвили молро ба бозори молҳои истеъмоли чун агентҳои мустақил дар иқтисодиёти бозорӣ амалӣ мегардонанд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот дар он аст, ки хулоса ва пешниҳодҳои аз ҷониби муаллиф дар заминаи омӯзиши асарҳо ва таҳқиқоти илмӣ олимони хориҷӣ ва ватанӣ, инчунин, истифодаи маводи сомонаҳои интернетӣ ва нашрияҳои даврӣ ба даст омадаанд, илман асоснок карда шуда, барои ҳалли масъалаҳои ҷойдошта, бо мақсади таъмини рақобатпазирии бозори соҳавии иқтисодиёти милли равона гардидаанд.

Асоси методологии таҳқиқот. Барои ноил гардидан ба ҳадаф ва иҷрои вазифаҳои дар кори диссертатсионӣ гузошташуда, усулҳои иқтисодӣ-оморӣ, муқоиса, таҳлил ва синтез, графикӣ, эконометрикӣ (коррелятсионӣ-регрессионӣ), экстраполятсионӣ (имтидод) ва дигар усулҳои таҳқиқот бо истифода аз барномаҳои компютерӣ, истифода шудаанд.

Сарчашмаи маълумотро дар таҳқиқоти мазкур иқтибосҳо аз Паёмҳои Асосгузори сулҳу ваҳдатӣ милли-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводҳои нашргардидаи Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин иттилооти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ дар маҳалҳо ташкил додаанд. Дар ҷараёни иҷрои вазифаҳои гузошташуда дар таҳқиқоти илмӣ ба таври васеъ санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи таҳлиلى ва ҷамъбастии таҳқиқоти хориҷию ватанӣ мавриди истифода қарор дода шудаанд.

Давра ва пойгоҳи таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар назди кафедраи назарияи иқтисодии Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон дар давраи солҳои 2021-2025 иҷро шудааст.

Навгони илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ дар ғанигардонӣ ва рушди назарияи рақобати бозори молҳои истеъмоли, тақмили сиёсати самаранокӣ давлатӣ дар соҳаи рақобат, қорқарди тавсияҳои илмӣ-амалӣ оид ба баланд бардоштани самаранокӣ фаъолияти субъектҳои бозор, рақобатпазирии маҳсулот ва таҳкими мавқеи молҳои ватанӣ дар бозори дохилӣ инъикос меёбад. Натиҷаҳои назарраси таҳқиқоти диссертатсионӣ, ки унсурҳои навгони илмиро дар бар мегиранд, инҳо мебошанд:

1. Концепсияи назариявии муносибатҳои рақобатӣ низомбандӣ шуда, дар заминаи он асоснок гардидааст, ки дар шароити муосири рушди иқтисодӣ, рақобати ғайринархӣ тадриҷан ба омили асосии танзимкунанда ва муайянкунандаи самаранокии фаъолияти бозори молҳои истеъмоли табдил меёбад, ки ба тақмили сифати мол ва хизматрасонии баъди фурӯш асос ёфтааст. Асосҳои назариявии танзими давлатии рақобат муайян ва асоснок карда шуда, зарурат ва ҳадафмандии танзими давлатии бозори истеъмоли дар сегменти маҳсулоти озуқаворӣ иқтисодиёти ватанӣ исбот карда шудааст, ки он ба масоили рӯзмарраи ҳалталаб асоснок карда мешавад. Инкишоф ёфтани бахши ғайрирасмӣ, самарабахшии пасти амали институти хифзи ҳукуки истеъмолкунандагон, ҳамкориҳои ғайриқаноатбахши намояндагони бизнес дар бахши истеъмоли бо ташкилотҳои ҷамъиятӣ, ҳамчунин бо мақомоти давлатӣ, зиёд будани ҳиссаи табақаи аҳоли бо пардохтпазирии паст аз ҷумлаи он аст.

2. Тамоюлотҳои муосир ва хусусиятҳои рушди бозори молҳои истеъмоли дар шароити амикрафти муносибатҳои рақобатӣ муайян карда шуданд. Масоили рушди бозори ватании молҳои истеъмоли аз рӯи се муносибати меъерӣ низомбандӣ шудаанд. Аз ҷумла, аз рӯи муносибати индустриалӣ: тақмил наёфтани санадҳои меъерии ҳукукӣ, ки бахши пинҳониро дар бозор танзим мекунанд, набудани стратегияи савдо; муносибати соҳавӣ: суръати сусти афзоиши савдои яклухт, сатҳи пасти ҳамкориҳои байни сохтори хусусӣ ва давлатӣ, набудани тафрикаи бозори истеъмоли; муносибати инфрасохторӣ: ба стандартҳои ҷаҳонӣ мувофиқ набудани принципҳои ташкили савдо, нокифоягӣ ва сатҳи пасти инфрасохтори нигоҳдории мол, технологияи қафомондаи савдо.

3. Асоснок карда шудааст, ки шиддатнокии рақобатро дар бозори серсоҳаи молҳои истеъмоли омилҳои зиёди боздоранда ва мусоидаткунанда муайян менамоянд. Ба омилҳои боздоранда мансубанд: дар мамлакат бозори молҳои истеъмоли бо соҳаи кишоварзӣ зич алоқаманд аст, ки он хусусияти майдамоли дошта, хароҷоти соҳа баланду сатҳи даромаднокии паст аст; раванди истеҳсоли молҳо стандартӣ амалӣ мегардад; шумораи зиёди субъектҳои иқтисодӣ дар шакли ғайримарказонидашуда фаъолият мекунанд, ки ин хусусият аз набудани самараи микёс шаҳодат медиҳад; имичи тамғаи савдо паст мебошад; стратегияи маркетингӣ вучуд надорад; таъсири давлатии инвеститсионӣ, маъмурӣ, андозӣ, беруниқтисодӣ ба субъектҳо вучуд дорад, ки шиддатнокии рақобатро дар соҳа коҳиш медиҳад. Ба омилҳои

мусоидаткунанда мансубанд: афзоиши талабот ба молҳои истеъмоли, музди меҳнати миёна, хароҷоти аҳоли, афзоиши ҳаҷми хизматҳои пулакӣ.

4. Афзалиятҳо дар рушди бозори молҳои истеъмоли таҳия ва пешниҳод шудааст, ки ба баланд бардоштани бартарии рақобатӣ нигаронида шудаанд, аз ҷумла: ташаккули муҳити мусоиди рақобат барои фаъолияти хоҷагидорӣи бизнес-сохторҳо; ҳавасмандгардонии истеҳсолкунандагони маҳаллӣ, ки ба бозор моли хушсифатро пешниҳод мекунанд; ба вучуд овардани инфрасохтори мувофиқ; дар бозори молҳои истеъмоли ҷорӣ намудани навгониҳои технологӣ, ҷараёнҳои инноватсионӣ ва маҳсулотҳои нав.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Асоси назариявии рушди рақобат бо дарназардошти таҳаввулоти таърихӣи марҳилаҳои ташаккули назарияи рақобат мавриди таҳқиқ қарор гирифта, дар заминаи ин таҳлил таърифи муаллифии рақобат чун ҳамоҳангсозандаи манфиатҳои истеҳсолкунанда, истеъмолкунанда, давлат ва бозор пешниҳод гардидааст;

2. Хусусиятҳои рушди бозори молҳои истеъмоли дар шароити рақобат таҳлил гардида, муносибатҳои меёри низомбандӣ ва мундариҷаи онҳо дар заминаи рушди бозори ватанӣ кушода дода шудааст;

3. Шиддатнокии рақобат дар бозори серсоҳаи молҳои истеъмоли асоснок гардида, мазмуну моҳияти омилҳои монешаванда ва мусоидаткунандаи рушди рақобат ошкор карда шудааст;

4. Асоси назариявии стратегияи рақобат чун модели умумии фаъолияти иқтисодӣ дар муҳити тағйирёбандаи бозор, модели назариявии ташаккули стратегияи рақобатӣ, инчунин самтҳои афзалиятноки баланд бардоштани рақобатпазирии бозори молҳои истеъмоли дар асоси тақмили механизмҳои институтсионалӣ ва истифодаи имкониятҳои инноватсионӣ.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки истифодаи натиҷаҳои бадастомада метавонанд барои танзими бозори молҳои истеъмоли аз ҷониби Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар мақомоти давлатии ҳокимияти иҷроияи минтақаҳои ҷумҳурӣ ҳангоми коркарди барномаҳои минтақавии рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди истифода қарор гиранд. Муқаррароти ҷудогонаи диссертатсия метавонад дар соҳаи таҳқиқоти илмӣ оид ба мавзуи мазкур ва дар раванди таълими донишгоҳҳо, дар доираи курсҳои «Назарияи иқтисод», «Микроиқтисод», «Иқтисодиёти савдо ва хӯроки омма», «Идоракунии рақобатпазирии корхонаҳо» ва ғайра мавриди истифода қарор дода шаванд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои диссертатсияро таҷрибаҳои гузаронидашуда, мушоҳидаҳо, дақиқии маълумотҳо, кифоягии ҳаҷми маводди таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои тадқиқот ва интишорот дар конферонсҳои илмӣ-амалии сатҳи гуногун тасдиқ мекунад. Хулоса ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии таҳқиқот дар асоси таҳлили илмии натиҷаи таҳқиқотҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ пешниҳод карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисосҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ ба талаботи бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 5.2.1 – Назарияи иқтисодӣ: бандҳои: 1.1. Иқтисоди сиёсӣ: сохтор ва қонуниятҳои рушди муносибатҳои иқтисодӣ; манфиатҳои иқтисодӣ; ташаккул ва амалкарди сохтору институтҳои иқтисодӣ; назарияи бахши хусусӣ дар иқтисодиёт; 1.2. Назарияи микроиқтисод: назарияи талаботи истеъмоли; назарияи ташкили бозорҳо; назарияи рақобат ва танзими зиддиинҳисорӣ; 1.4. Назарияи иқтисодии ниҳодӣ ва таҳаввулотӣ: назарияи таҳаввулоти пешравии иқтисодӣ, мувофиқат менамояд.

Саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Интихоби мавзӯи диссертатсия, тартиб додани нақшаи таҳқиқоти диссертатсионӣ, тавсифи мухтасари сарчашмаҳо, таълифи мақолаҳо, ҷамъоварию коркарди маълумотҳои омӯрӣ, навиштани қорро унвонҷӯ мустақилона бо назардошти қомеъҳои илми ватанию хориҷӣ оид ба мавзӯи мавриди таҳқиқ иҷро намудааст. Ғояҳои асосӣ, муқаррароти назариявӣ, хулосаю тавсияҳои амалӣ, ки дар худ нағзони илмӣ ва аҳамияти амалии қорро таҷассум сохтаанд, шахсан аз қониби муаллиф коркард гардидаанд.

Мутобиқи Низомномаи шурои диссертатсионӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ гардидааст, ба роҳбарӣ гирифта, комиссия пешниҳод менамояд:

1. Диссертатсияи Ҷамолиддинов Сухроб Рустамҷонович дар мавзӯи «Асосҳои рақобат дар бозори соҳавии иқтисодиёти миллӣ (дар мисоли бозори молҳои истеъмолии Ҷумҳурии Тоҷикистон)», барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 5.2.1. – Назарияи иқтисодӣ ба Шурои диссертатсионии 6D.КОА-004 назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон барои ҳимоя қабул карда шавад.

2. Муқарризони расмӣ аз рӯйи диссертатсия шахсони зерин таъин карда шаванд:

- **Рауфӣ Абдуғаффор** - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори

кафедраи маркетинги соҳавӣ ва байналмилалии Донишгоҳи технологии Тоҷикистон;

- **Точидинова Зебохон Сангиновна** - номзади илмҳои иқтисодӣ, муаллими калони кафедраи баҳисобгирии муҳосиби Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон;

Ба ҳайси муассисаи пешбар ба диссертатсия МД «Донишкадаи байналмилалии Хучанд»-и МД «Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон» таъин карда шавад.

4. Барои наشري эълон оид ба ҳимояи минбаъда ва ҷойгир намудани автореферат дар сомонаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода шавад. Барои ҷопи автореферат бо ҳукуки дастнавис иҷозат дода шавад.

Раиси комиссия:

Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
аъзои шурои диссертатсионӣ

Қодирзода Д.Б.

Аъзоёни комиссия:

Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
аъзои шурои диссертатсионӣ

Шерова Н.Д.

Номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент,
аъзои шурои диссертатсионӣ

Гулов Ш.М.

29.06.2026